

ISSN 2181-1008
DOI 10.26739/2181-1008

Tadqiqot.uz

ВЕСТНИК ВЕТЕРИНАРИИ И ЖИВОТНОВОДСТВА

НАУЧНОЕ ПЕРИОДИЧЕСКОЕ ИЗДАНИЕ

ТОМ 2, НОМЕР 1
2022

SAMARQAND VETERINARIYA
MEDITSINASI INSTITUTI

ISSN 2181-1008

DOI 10.26739/2181-1008

ВЕТЕРИНАРИЯ ТИББИЁТИ ВА ЧОРВАЧИЛИК БЮЛЛЕТЕНИ

2 ЖИЛД, 1 СОН

ВЕСТНИК ВЕТЕРИНАРИИ И ЖИВОТНОВОДСТВА

ТОМ 2, НОМЕР 1

BULLETIN OF VETERINARY AND LIVESTOCK

VOLUME 2, ISSUE 1

ТОШКЕНТ-2022

ВЕТЕРИНАРИЯ ТИББИЁТИ ВА ЧОРВАЧИЛИК БЮЛЛЕТЕНИ

ВЕСТНИК ВЕТЕРИНАРИИ И ЖИВОТНОВОДСТВА | BULLETIN OF VETERINARY AND LIVESTOCK

№1 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-1008-2022-1>

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

А.С. Даминов
Узбекистан

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Х.Б. Юнусов
Узбекистан

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

А.Р. Курбонов
Узбекистан

МАЪСУЛ КОТИБ | ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ | RESPONSIBLE SECRETARY:

Н. Б. Дилемуродов, Самарканд, Узбекистан

ТАҲРИРИЯТ АҶЗОЛАРИ:
РЕДАКЦИОННЫЙ КОЛЛЕГИЯ:
EDITORIAL BOARD:

ТАҲРИРИЯТ КЕНГАШИ:
РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:
EDITORIAL BOARD:

Б. Т. НОРКОБИЛОВ
Ташкент, Узбекистан

Ш. А. ДЖАББАРОВ
Ташкент, Узбекистан

Б. А. ЭЛМУРАДОВ,
Ташкент, Узбекистан

Н. А. БОБОКУЛОВ,
Ташкент, Узбекистан

А. А. НУРМАТОВ,
Ташкент, Узбекистан

Б. Б. БАКИРОВ
Самарканд, Узбекистан

Х. Б. НИЁЗОВ,
Ташкент, Узбекистан

Р. Б. ДАВЛАТОВ,
Ташкент, Узбекистан

Э. С. ШАПТАКОВ
Ташкент, Узбекистан

Х. С. САЛИМОВ
Самарканд, Узбекистан

М. А. РУЗИМУРАДОВ
Ташкент, Узбекистан

Д. А. АЗИМОВ
Ташкент, Узбекистан

А. И. ЯТУСЕВИЧ
Минск, Республика Беларусь

Д. А. ДЕВРИШОВ
Москва, Российская Федерация

Ю. А. ЮЛДАШБОЕВ
Москва, Российская Федерация

Д. Н. ФЕДОТОВ
Минск, Республика Беларусь

К. Н. НОРБОЕВ
Самарканд, Узбекистан

С. Ю. ЙОСУПОВ
Самарканд, Узбекистан

Х. А. ХАМДАМОВ
Ташкент, Узбекистан

А. А. ЭЛМУРАДОВ
Самарканд, Узбекистан

Б. Д. НАРЗИЕВ
Самарканд, Узбекистан

Page Maker | Верстка | Сахифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Tel: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Yunusov X.B., Eshbekova M.Y. SHO'RLANGAN, OG'IR METALLI VA PESTITSIDLAR SHAROITLARDA A.CHROOCOCCUM K1 HAMDA A.VINELANDII S21 SHTAMMLARIDA FITOGORMONLAR SINTEZI TADQIQI.....	5
2. Даминов А. С., Хашимов Б. С., Муртазаева З. А., Назаров А. ИСПЫТАНИЕ НОВЫХ СОВРЕМЕННЫХ АНГЕЛЬМИНТНЫХ ПРЕПАРАТОВ ПРИ ПАРАМФИСТОМАТОЗАХ ЖВАЧНЫХ.....	11
3. Рузимурадов Р.Р., Базаров С.Р., Шаптаков Э.С. РАННЕВОЗРАСТНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ БАРАНОВ В КАРАКУЛЕВОДСТВЕ.....	15
4. Bazarov A. Kh. ABOUT BACTERICIDAL AND BACTERIOSTATIC SUBSTANCES OF MILK OF HEALTHY COWS AND THEIR EFFECTS ON STAPHYLOCOCCI, STREPTOCOCCI, ESCHERICHIA COLI AND SALMONELLA.....	19
5. Шапулатова З.Ж., Жайнаров Б.Б., Курбанов Ж.Х. ПАРРАНДАЛарНИНГ КОЛИБАКТЕРИОЗ ВА ПУЛЛОРОЗЛИ АРАЛАШ ИНФЕКЦИОН КАСАЛЛИКЛАРИГА ТАШХИС ҚҮЙИШ ВА САМАРАЛИ ДАВОЛАШ УСУЛЛАРИ.....	22
6. Дилемуродов Н.Б., Дониёров Ш.З., Чориев О.Н. БРОЙЛЕР ЖҮЖАЛАР ЕЛКА СУЯГИ ТАРКИБИДАГИ КУЛ ВА УМУМИЙ ОРГАНИК МОДДАЛАР МИҚДОРИНИ ПОСТНАТАЛ ОНТОГЕНЕЗДА ЎЗГАРИШИ.....	26
7. Шапулатова З.Ж., Сафаров М.Б., Жахонгиров С.С. КУЙДИРГИ КАСАЛЛИГИНИНГ ПРОФИЛАКТИКАСИ ВА ЭПИЗООТИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ.....	31
8. Ruziyev Z.E., Ismoilov A., Ergashev N.N. VIRUS BILAN ZARARLANGAN YIRIK SHOXLI QORAMOL LEYKOZIDA KASALLIKNING KLINIK-MORFOLOGIK KO'RINISHI.....	37
9. Абдиев С.Б., Ниёзов Х.Б. СИГИРЛАРДА ТУФИШДАН КЕЙИНГИ ЭНДОМЕТРИТЛАРДАГИ МИКРОЛАРНИНГ АНТИБИОТИКЛАРГА СЕЗУВЧАНЛИГИ.....	43
10. O'ktamov B.G', Tursinaliyev B., Norboyev Q.N. SOG'IN SIGIRLARDA MINERAL MODDALAR ALMASHINUVI BUZILISHLARINI OLDINI OLISH.....	48
11. Fayziyeva S.F., Norboyev Q.N., Bazarov A.X. BUZOQLAR DISPEPSIYASIDA ICHAK DISBAKTERIOZI.....	51
12. Botirova Sh.A., Eshburiev B.M. O'STIRISH YOSHIDAGI BUZOQLAR ANEMIYASINI ETIOPATOGENEZI, DAVOLASH USULINI TAKOMILLASHTIRISH.....	55
13. Mamatova Z.B., Tuxtamishov N.S. QO'YLARNING SALMONELLYOZ KASALLIGI BO'YICHA O'ZBEKİSTONDAGI HOLAT.....	60
14. Baxriddinov Q.M., Tashtemirov R.M. TERI KASALLIKLARINI DAVOLASHDA QO'LLANADIGAN O'SIMLIK DORI VOSITALARINING TAVSIFI. (ADABIYOT MALUMOTLARI ASOSIDA).....	66

UDK:636.2:636.087.7

ISSN: 2181-1008
www.tadqiqot.uzВЕТЕРИНАРИЯ ТИББИЁТИ ВА ЧОРВАЧИЛИК БЮЛЛЕТЕНИ
ВЕСТНИК ВЕТЕРИНАРИИ И ЖИВОТНОВОДСТВА

**O'ktamov Bahodir G'ayratjon o'g'li
Tursinaliyev Bobur
Norboev Qurban Norboevich**
Samarqand veterinariya meditsina instituti

SOG'IN SIGIRLARDA MINERAL MODDALAR ALMASHINUVI BUZILISHLARINI OLDINI OLİSH

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5913644>

ANNOTATSIYA

Ushbu ma'qolada sog'in sigirlarda mineral moddalar almashinuvi buzilishlarining alimentar sabablari va uni oldini olish uchun tavsiya etilgan monokalsiyfosfat, achchiq shuvoq, choy sodasi va kaliy yod preparatlarning ijobiy ta'siri tajribalarda isbotlangan.

Kalit so'zlar: mikroelementozlar, osteodistrofiya, gemoglobin, karotin, ishqoriy fosfataza, qand - oqsil, fosfor - kalsiy nisbatlari, natriy gidrokarbonat, kaliy yodid, achchiq shuvoq, monokalsiyfosfat

Уктамов Баходир Гайратжон угли

Турсуналиев Бобур

Норбоев Курбон Норбоевич

Самаркандский институт ветеринарной медицины

ПРОФИЛАКТИКА НАРУШЕНИЙ МИНЕРАЛЬНОГО ОБМЕНА У ДОЙНЫХ КОРОВ

АННОТАЦИЯ

В статье приведены данные об алиментарной этиологии нарушения минерального обмена у высокопродуктивных коров в период лактации. Разработан для рациона малочных коров минеральную добавку с включением монокальцийфосфата, горного полыни, натрия гидрокарбоната и калия йодида.

Ключевые слова: микроэлементы, остеодистрофия, гемоглобин, каротин, щелочная фосфатаза, сахар-протеин, фосфорно-кальциевые соотношения, бикарбонат натрия, йодид калия, горкий полынь, монокальцийфосфат.

**Uktamov Bakhodir Gayratjon ugli
Tursunaliev Bobur
Norboev Kurban Norboevich**

PREVENTION OF METABOLIC DISORDERS IN DAIRY COWS

ABSTRACT

This article demonstrates the nutritional causes of mineral metabolism disorders in dairy cows and the positive effects of monocalcium phosphate, wormwood, tea soda and potassium iodine, which are recommended for its prevention.

Keywords: microelements, osteodystrophy, hemoglobin, carotene, alkaline phosphatase, sugar - protein, phosphorus - calcium ratios, sodium bicarbonate, potassium iodide, wormwood, monocalcium phosphate.

Mavzuning dolzarbligi: Hayvonlar organizmida mineral moddalar almashinuvi buzilishi bilan kechadigan kasalliklar keng tarqalgan bo'lib, xo'jaliklarga katta iqtisodiy zarar yetkazadi.

Organizmda mineral moddalar almashinuvining buzilishi bilan kechadigan kasalliklar orasida kalsiy va fosfor elementlari almashinuvining buzilishi bilan kechadigan osteodistrofiya kasalligi va mikroelementlar: mis, yod, kobalt va ruh elementlarining yetishmasligidan kelib chiqadigan mikroelementoz kasalliklari murakkab patalogiya shaklida kechadi. Bu kasalliklarni o'z vaqtida aniqlash va guruhli profilaktik davolash muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot obyekti va uslublari: Ilmiy tadqiqot ishlari 2021 - yil sentabr -noyabr oylarida Farg'ona viloyati Bog'dod tumanining "G'ofurjon Dehqon" qoramolchilik fermer xo'jaligida bajarildi. Sigirlarda mineral moddalar almashinuvi buzilishlarining tarqalishi , sabablari, klinik belgilari, qonning ayrim biokimyoiy ko'rsatkichlarini o'rganish maqsadida xo'jalikdagi qora-ola zotli golshtinlashtirilgan 4 yoshli sog'in sigirlardan 15 bosh ajratilib , mineral moddalar almashinuvini buzilishlarini etiopatogenetik tamoyil asosida profilaktika qilish maqsadida tajribalar o'tkazish uchun har biri 5 boshdan sog'in sigirlar bo'lgan uchta guruh tuzildi. Birinchi tajriba guruhida sog'in sigirlar ratsioniga qo'shimcha ravishda bir kunda bir boshga 50 gr achchiq shuvoq uni, 50 gr monokalsiyfosfat, 3 gr natriy gidrokorbanat va 0,2 gr kaliy yodid , omuxta yemga aralashtirilgan holda kuniga bir marta berildi. Ikkinci tajriba guruhidagi sog'in sigirlar ratsioniga qo'shimcha ravishda yuqorida ko'rsatilgan preperatlardan tashqari 240 ming XB retinol, 150 XB da kalsiyferol va 100 mg tokoferol qo'shib berildi. Nazorat guruhidagi sog'in sigirlar faqatgina xo'jalik ratsioni bilan oziqlantirildi. Tajriba 60 kun davom etdi.

Hayvonlar organizmida mineral moddalar almashinuvi buzilishlarining sabablarini o'rganish maqsadida ratsion tarkibidagi ozuqa birligi, hazmlanuvchi protein, qand, kalsiy, fosfor, karotin,kletchatkalar miqdori, qand-oqsil va fosfor-kalsiy nisbatlari zootexnikaviy tahlil qilinib, oziqlantirish me'yorlari bilan taqqoslash asosida hayvonlar organizmi ehtiyojlarining qondirilish darajasi o'rganildi.

Olingan natijalar: Xo'jalikdagi sog'in sigirlar yil davomida asosan bir joyda bog'lab boqiladi, faol harakat chegaralangan. Molxonalarda mikroiqlim qoniqarsiz darajada bo'lib, go'ng chiqarish mexanizatsiyalashmagan.

Sigirlar ratsioni tarkibining 56,4% ni makka silosi, 15,8% ni bug'doy somoni , 12,2% ni paxta sheluxasi, 11,4% ni paxta shroti , 4,2 % ni omuxta yem tashkil etadi. Ratsionning umumiyligi to'yimliligi 10,82 ozuqa birligi, 985 gr hazmlanuvchi protein , 360,5 gr qand, 378 mg karotin , 68,8 gr kalsiy , 36,3 gr fosfor va 4238 gr kletchatka borligi bilan tavsiflanadi.

Ratsionda oziqlantirish me'yorlariga nisbatan qand , karotin va anorganik fosforning yetishmasligi va kletchatkaning ortiqchaligi aniqlandi. Ratsiondagi qand-oqsil nisbati me'yotdag'i 0,8:1 o'rniga 0,37 ni fosforning kalsiyiga nisbati 0,53 ni tashkil etdi.

Tadqiqotlarni boshlashdan oldin tajriba va nazorat guruhlaridagi sog'in sigirlarda o'xshash gemotologik ko'rsatkichlar kuzatildi. Birinchi tajriba guruhidagi sigirlarda tajribalarning boshida qondagi gemoglabin miqdori o'rtacha - 89,2 g/l, glyukoza - 2,16 mmol/l, qon zardobidagi umumiy oqsil - 71,2 g/l, karotin-0,386 mg%, kalsiy - 2,38 mmol/l, anorganik fosfor - 1,18 mmol/l, ishqoriy fosfataza fermenti faolligi - 1,76 mkmol.c/l ni tashkil etgan bo'lsa, tajribalarning oxiriga kelib bu guruhdagi hayvonlarda gemoglabin miqdori o'rtacha - 100,4 g/l, glyukozani - 2,44 mmol/l, karotin - 0,482 mg%, umumiy oqsilni - 73,0 g/l, umumiy kalsiyini -2,60 mmol/l, anorganik fosforni - 1,62 mmol/l ga teng bo'lishi va ishqoriy fosfataza fermenti faolligini 1,3 mkmol.c/l gacha kamayishi kuzatildi. Ikkinci tajriba guruhidagi sigirlarda esa bu ko'rsatkichlarning birinchi tajriba guruhiga kuzatildi.

nisbatan ham ijobiy tomonga o'zgarishi qayd etildi. Bu guruhdagı sigirlarda qondagi gemoglobin miqdorining tajribalar boshida o'rtacha 89,8 g/l ni tashkil etgan bo'lsa , tajribalar oxiriga kelib o'rtacha 106,4 g/l ni tashkil etdi. Glyukoza miqdori shunga mos ravishda – 2,18 - 2,64 g/l ga , karotin – 0,392-0,654 mg% ga, umumiy oqsilni 71,6-74,4 g/l ga, umumiy kalsiyni 2,34 - 2,70 mmol/l ga , anorganik fosforni 1,2 -1,7 mmol/l ga ko'payishi va ishqoriy fosfataza fermenti faolligining 1,82 dan 1,2 mkmol.c/l gacha kamayishi kuzatildi.

Nazorat guruhidagi sog'in sigirlar gemotologik ko'rsatkichlarining tadqiqotlar davomida tajriba guruhlaridagi sigirlar ko'rsatkichlariga nisbatan laktatsiya davomida pasayib borishi qayd etildi. Bu guruhdagı sog'in sigirlarda tajribalarning oxiriga kelib , dastlabki ko'rsatkichlarga nisbatan gemoglobin miqdorini o'rtacha – 3,94 g/l , glyukozani – 0,06 mmol/l , karotin – 0,084 mg% , kalsiyni - 0,42 mmol/l , anorganik fosforni - 0,34 mmol/l ga kamayishi va ishqoriy fosfataza fermenti faolligini - 0,24 mkmol.c/l ga ortishi qayd etildi.

Tajribalar davomida birinchi tajriba guruhidagi sigirlarning kunlik sut mahsuldorligi o'rtacha 12,7 kg , ikkinchi tajriba guruhidagi sigirlarning sut mahsuldorligi o'rtacha 13,8 kg , nazorat guruhida esa 10,8 kg ni tashkil etdi.

Sog'in sigirlar qon tarkibidagi gemoglobin , glyukoza va qon zardobidagi karotin , umumiy kalsiy, anorganik fosfor miqdorining kamayishi laktatsiya davrida hayvonlar organizmining to'yimli va mineral moddalarga bo'lган talabining qondirilmasligi bilan , qon zardobidagi ishqoriy fosfataza fermenti faolligining laktatsiya davomida ortib borishini kalsiyni suyaklardan qonga o'tishining kuchayib borishi bilan izohlaymiz.

Xulosa:

1. Sog'in sigirlar organizmida mineral moddalar almashinushi buzilishlarining asosiy sababi organizmning biologik faol va mineral moddalarga bo'lган ehtiyojlarini to'liq qondirilmasligi , kalsiy - fosfor va qand - protein nisbatlarining pastligi va gipodinamiya bo'lib hisoblanadi.

2. Sog'in sigirlar ratsioniga qo'shimcha ravishda 60 kun davomida bir kunda bir boshga 50 gr achchiq shuvoq , 50 gr monokalsiyfosfor , 3 gr natriy gidrokarbonat, 0,2 gr kaliy yodid , 240 ming XB retinol , 150 ming XB da kalsiyferol va 100 mg tokoferol omuxta yemga aralashtirilgan holda berilishi ularda mineral moddalar almashinushi buzilishlarini oldini oladi va kunlik sut maxsuldorligini 22% gacha oshiradi.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Борисевич В.Б. Борисевич Ю.Б. Энзоотическая остеодисрофия крупного рогатого скота. Журнал Ветеринария.- Москва. 2005. №5.-С. 41-43.
2. Гертман А.М. Остеодистрофия дойных коров в техногенных провинциях Южного Урала, загрязнённых тяжёлыми металлами. Ветврач. 2008 №4.-С.42-44.
3. Кондрахин И П . Левченко В И. Диагностика и терапия внутренних болезней животных. М . Изд. ООО « Аквариум-Принт» . 2005 . - С . 652-664.
4. Norboyev Q.N , Bakirov B B , Eshbo'riyev B M . Xayvonlarning ichki yuqumsiz kasalliklari . Darslik – Samarqand - 2007 , -С 214-226.
5. Клиническая лабораторная диагностика в ветеринарии. – Справочное издание. Кондрахин И П. Курилов Н В. Малахов А.Г и др..-М. Агропромиздат. 1985 . – С. 254-262.

Tadqiqot.uz

SAMARQAND VETERINARIYA
MEDITSINASI INSTITUTTI

ISSN 2181-1008

DOI 10.26739/2181-1008

ВЕТЕРИНАРИЯ ТИББИЁТИ ВА ЧОРВАЧИЛИК БЮЛЛЕТЕНИ

2 ЖИЛД, 1 СОН

ВЕСТНИК ВЕТЕРИНАРИИ И ЖИВОТНОВОДСТВА
ТОМ 2, НОМЕР 1

BULLETIN OF VETERINARY AND LIVESTOCK
VOLUME 2, ISSUE 1

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000